

FOND ZA HUMANITARNO PRAVO

Predlog praktične politike:

Potruga za licima nestalim
tokom oružanih sukoba na teritoriji
bivše Jugoslavije tokom 1990-ih godina

Fond za humanitarno pravo

Predlog praktične politike:

Potruga za licima nestalim
tokom oružanih sukoba na teritoriji
bivše Jugoslavije tokom 1990-ih godina

Beograd,
jun 2018. godine

Projekat je podržan od strane Evropske unije. Stavovi izneti ovde pripadaju isključivo autoru i ne odražavaju nužno zvanične stavove Evropske unije.

Sadržaj

Apstrakt	4
Uvod	5
Potruga za nestalim licima u kontekstu suočavanja s prošlošću – pravo na istinu	6
Normativni okvir i institucije u čijoj je nadležnosti potraga za nestalima	8
Normativni okvir	8
Institucije Republike Srbije u čijoj je nadležnosti potraga za nestalima	12
Komisija za nestala lica Vlade Republike Srbije.....	12
Odsek za nestala lica	13
Ekspertska grupa za rešavanje slučajeva nestalih lica na prostoru bivše SFRJ.....	14
Radna grupa za prikupljanje činjenica i dokaza u rasvetljavanju zločina nad pripadnicima srpskog naroda i ostalih nacionalnih zajednica na Kosovu i Metohiji	15
Nalazi međunarodnih tela	15
Komitet Ujedinjenih nacija za prisilne nestanke	15
Komesar Saveta Evrope.....	17
Izveštaji Evropske komisije o napretku Srbije.....	18
Regionalna saradnja	18
Deklaracija o ulozi države u procesu rešavanja pitanja osoba nestalih usled oružanog sukoba i povreda ljudskih prava	19
Mehanizmi koji se odnose na potragu za nestalima	20
Prikupljanje podataka: Državni arhivi i suđenja za ratne zločine.....	20
Utvrdjivanje činjenica o sudbini nestalih osoba i procesuiranje ratnih zločina pred pravosuđem u Srbiji	22
Ekshumacije masovnih grobnica – aktivnosti nadležnih državnih organa	24
Zaključak	26
Izdvojene preporuke	27

Apstrakt

Ratovi vođeni u bivšoj Jugoslaviji tokom 1990-ih godina XX veka su ostavili teške i dugoročne ljudske, društvene i materijalne posledice u državama naslednicama bivše Jugoslavije. Od oko 130.000 ljudi koji su izgubili život, više od 10.000 njih se još uvek vode kao nestali. Veliki broj nestalih osoba podseća na neuspeh države da zaštiti očuvanje osnovnih ljudskih prava, dok propusti da se potraga za nestalim licima učini efikasnijom ukazuju na neuspeh u uspostavljanju vladavine prava. Ovako velik broj nestalih lica poziva države da ulože dodatni napor kako bi nadležne institucije, uključujući tužilaštva, sudove i policiju, učinkovito istražile okolnosti pod kojima su ljudi nestali. Imajući u vidu da se Srbija i dalje nalazi pred ozbiljnim izazovima kada je reč o potrazi za nestalim licima, koherentniji strateški pristup i efikasna primena svih dostupnih mehanizama koji mogu da učine ovaj proces efikasnijim su kritično važni.

Uvod

Ratovi vođeni tokom 1990-ih godina u bivšoj Jugoslaviji ostavili su teške i dugoročne posledice, sa kojima će se države naslednice bivše Jugoslavije suočavati i tokom narednih godina. Pred ovim državama još uvek stoji izazov suočavanja sa sistemskim kršenjem ljudskih prava, odnosno izazov izgradnje demokratskih institucija koje će uspostaviti odgovoran odnos prema nasilnoj prošlosti. Takav odnos je nezamisliv bez utvrđivanja istine o sudbini lica koja se i dalje vode kao nestala usled posledica oružanog sukoba.

Države regiona još uvek duguju porodicama 10.315 nestalih osoba¹ potpunu i nepristrasnu istragu o okolnostima pod kojima su njihovi najmiliji stradali ili nestali, a takođe propuštaju da odgovorne kazne u skladu sa težinom počinjenog zločina.² U Srbiji, zakonodavni okvir ne prepoznaje porodice lica koja se još uvek smatraju nestalima kao civilne žrtve rata, jer je sistem reparacija manjkav i diskriminatoran.³

S obzirom na učešće Srbije u četiri oružana sukoba koja su se vodila tokom 1990-ih godina, kao i sudski utvrđene činjenice koje govore o ulozi institucija Srbije u skrivanju tela žrtava zločina⁴, proaktivan pristup institucija Republike Srbije je od ključne važnosti u procesu utvrđivanja sudbine nestalih lica.⁵ Zajednice žrtava imaju velika očekivanja od institucija Srbije, što je srazmerno učešću oružanih snaga pod direktnom ili indirektnom kontrolom Srbije u ratovima koji su vođeni.⁶

Proces potrage za nestalima je težak i uslovljen političkim prilikama u državama regiona. Iako je potreba za saznavanjem istine o sudbini lica koja su nestala tokom oružanih sukoba izražena pre svega među članovima njihovih porodica, a potom se sporadično javlja i na agendi sastanaka državnika regiona, u stvarnosti postoje realne prepreke koje ometaju potragu za nestalima. Te prepreke gradiraju od nedovoljnih kapaciteta državnih organa uključenih u potragu za nestalima, nedovoljnih finansijskih

1 Podaci Međunarodnog komiteta Crvenog krsta, komiteta Crvenog krsta od 13. 6. 2018. godine, HLCIndexIn: 25-F134245. Prema podacima Međunarodnog komiteta Crvenog krsta iz maja 2018. godine, u BiH se traga za 6.614 osobe, u Hrvatskoj za 2.051 osoba, dok je broj nestalih na Kosovu 1.650.

2 Videti: *Uklanjanje dokaza o zločinima tokom rata na Kosovu: Operacija skrivanja tela*, FHP, 2017. godine, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2017/01/Dosije_OPERACIJA_SKRIVANJA_TELA.pdf, pristupljeno: 21.05.2018. godine.

3 Videti: *Odbačena inicijativa za ocenu ustavnosti Zakona o pravima civilnih invalida rata: Ustavni sud ne priznaje diskriminisanost civilnih žrtava rata*, saopštenje za javnost, FHP, 2017. godine, dostupno na: <http://www.hlc-rdc.org/?p=33565>, pristupljeno: 18.05.2018. godine.

4 Videti: *Uklanjanje dokaza o zločinima tokom rata na Kosovu: Operacija skrivanja tela*, FHP, 2017. godine, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2017/01/Dosije_OPERACIJA_SKRIVANJA_TELA.pdf, pristupljeno: 08.05.2018. godine.

5 *Tranziciona pravda u procesu pristupanja Srbije Evropskoj uniji*, FHP, 2014. godine, str. 14, dostupno na: <http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2014/06/POLICY-PAPER-SR-ff.pdf>, pristupljeno: 03.05.2018. godine.

6 *Tranziciona pravda u Srbiji u periodu od 2013. do 2015. godine*, FHP, 2016. godine, str. 5, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2016/06/izvestaj_o_TP_2013-2015.pdf, pristupljeno: 21.05.2018. godine.

sredstava, pa sve do nedostatka političke volje da se regionalna saradnja unapredi i odlučnosti da se potraga za nestalim licima učini efikasnijom.

Ovaj rad sadrži pregled dosadašnjih rezultata i izazova koji se javljaju u procesu potrage za licima nestalim tokom oružanih sukoba na prostoru bivše Jugoslavije tokom 1990-ih godina i predlaže preporuke za unapređenje efikasnosti u ovoj oblasti.

Potruga za nestalim licima u kontekstu suočavanja s prošlošću – pravo na istinu

Jedna od najtežih posledica oružanih sukoba je veliki broj ljudi čija sudbina nije poznata i za kojima se traga. Okolnosti pod kojima su oni nestali mogu da budu najrazličitije. Oni mogu biti uhapšeni, oteti ili ubijeni, a da njihova tela još uvek nisu pronađena. U trenutku nestanka mogu biti civili ili pripadnici oružanih snaga. Pod nestalim licima se smatraju i ljudi koji su umrli, a čiji identitet nije zabeležen, kao i izbeglice ili raseljena lica bez sredstava komunikacije ili deca odvojena od svojih porodica prilikom bega od ratom zahvaćenih područja.⁷

U kontekstu ovog rada, pod nestalim licima se podrazumevaju ona lica koja su nestala tokom oružanih sukoba na teritoriji bivše Jugoslavije, tokom 1990-ih godina.

Imajući u vidu da porodica svake nestale osobe živi u neizvesnosti, ne sme se zanemariti da je rešavanje sudbine nestalih lica humanitarno pitanje.⁸ Trenutno, i dalje hiljade porodica u regionu traga za informacijama o sudbini članova svoje porodice ili o tome gde se nalaze njihovi posmrtni ostaci.⁹ Život u ovakvoj neizvesnosti je praćen psihološkim, ekonomskim, društvenim i pravnim problemima koji često nisu adekvatno prepoznati i adresirani od strane odgovornih institucija.¹⁰

7 *The Missing and Transitional Justice: The Right to Know and the Fight Against Impunity*, u: International Review of the Red Cross, MKCK, 2006. godine, str. 355-356, dostupno na: [file:///C:/Users/visnja.sijacic/Downloads/irrc_862_7%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/visnja.sijacic/Downloads/irrc_862_7%20(1).pdf), pristupljeno: 21.05.2018. godine.

8 *Missing Migrants and their Families – the ICRC Recommendations to Policy Makers*, MKCK, 2017. godine, str. 4, dostupno na: https://www.icrc.org/sites/default/files/document/file_list/missing-migrants-families.pdf, pristupljeno: 21.05.2018. godine.

9 Na sesiji Komiteta UN za prisilne nestanke, 05.02.2015. godine, iznet je podatak o 789 porodica nestalih u Srbiji. Videti: Komitet UN za prisilne nestanke, *Committee on Enforced Disappearances examines report of Serbia*, 05.02.2015. godine, dostupno na engleskom jeziku na: <http://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=15547&LangID=E>, pristupljeno: 16.04.2018. godine.

10 *The Missing and Transitional Justice: The Right to Know and the Fight Against Impunity* u: International Review of the Red Cross, MKCK, 2006. godine, str. 356, dostupno na: [file:///C:/Users/visnja.sijacic/Downloads/irrc_862_7%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/visnja.sijacic/Downloads/irrc_862_7%20(1).pdf), pristupljeno: 21.05.2018. godine.

Međutim, rešavanje ovog pitanja nije od značaja samo za porodice nestalih lica. Ono je višedimenzionalan proces koji zahteva da celokupno društvo sagleda nasleđe nasilne prošlosti, kako bi se kretalo ka miru, stabilnoj demokratiji i vladavini prava.¹¹ U tom procesu, države duguju porodicama nestalih istinu o okolnostima pod kojima su njihovi bližnji nestali.

Za vreme ratnih dejstava i tokom tranzicionog perioda, strane u sukobu imaju tendenciju da manipulišu podacima kojima raspolažu, te da problematiku potrage za nestalim osobama eksploatišu u političke svrhe. Informacije se zadržavaju ili se njima manipuliše kako bi se izvršio pritisak na suprotnu stranu ili kako informacije o zločinima, usled kojih su ljudi nestali, ne bi bile obelodanjene.¹² U tom smislu, potraga za nestalim licima je i kompleksno pravno i političko pitanje koje opterećuje normalizaciju odnosa između država nastalih raspadom SFRJ.¹³

Potpisnici Deklaracije o ulozi države u rešavanju problema osoba nestalih usled oružanog sukoba i kršenja ljudskih prava, koja je nastala pod pokroviteljstvom Međunarodne komisije za nestala lica (MKNL), obavezali su se na rešavanje problema nestalih osoba kroz odgovornost države, s ciljem očuvanja trajnog mira i promovisanja saradnje i pomirenja.¹⁴ Deklaracijom se priznaje pravo porodicama da znaju sudbinu svojih voljenih koji su nestali, te se pozivaju vlade na saradnju i razmenu informacija koje će pomoći pronalazaženju i identifikovanju nestalih.¹⁵

U kontekstu prava na istinu u vezi sa licima koja su nestala, Savet za ljudska prava Ujedinjenih nacija insistira na tome da međunarodna zajednica mora da prizna žrtvama teških kršenja ljudskih prava, njihovim porodicama i društvu u celini, pravo na istinu, u najvećoj mogućoj meri.¹⁶ Set principa za

11 Videti zvaničnu internet prezentaciju Komisije za nestala lica Vlade Republike Srbije, sekcija *Komisija za nestala lica*, dostupno na: <http://www.kznl.gov.rs/komisija-za-nestala-lica.php>, pristupljeno: 22.05.2018. godine.

12 *The Missing and Transitional Justice: The Right to Know and the Fight Against Impunity*, u: *International Review of the Red Cross*, MKCK, 2006. godine, str. 356, dostupno na: [file:///C:/Users/visnja.sijacic/Downloads/irrc_862_7%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/visnja.sijacic/Downloads/irrc_862_7%20(1).pdf), pristupljeno: 21.05.2018. godine.

13 *Missing Persons and Models of Regional Cooperation*, UNDP, Beograd, 2007. godine, str. 13, dostupno na: http://www.undp.org/content/dam/serbia/Publications%20and%20reports/English/UNDP_SRB_Missing_Persons_and_Models_of_Regional_Cooperation_-_Policy_Paper_03.pdf; *Hrvatska preti da će blokirati put Srbije ka EU zbog nestalih*, *BalkanInsight*, 01.09.2014. godine, dostupno na: <http://www.balkaninsight.com/rs/article/hrvatska-preti-da-%C4%87e-blokirati-put-srbije-ka-eu-zbog-nestalih>. Svim izvorima pristupljeno: 21.05.2018. godine.

14 *Declaration on the role of the state in addressing the issue of persons missing as a consequence of armed conflict and human rights abuses*, Mostar, BiH, 28.08.2014. godine, dostupno na: <https://www.icmp.int/wp-content/uploads/2014/08/signed-declaration-2.pdf>. Deklaracija na BHS jezicima je dostupna ovde: <http://www.nezavisne.com/novosti/bih/Procitajte-tekst-Deklaracije-onestalim/260488>. Svim izvorima pristupljeno: 06.06.2018. godine.

15 *Ibid.*

16 Savet za ljudska prava Ujedinjenih nacija, Rezolucija Saveta za ljudska prava 9/11, Pravo na istinu, 24.09.2008. godine, A/HRC/RES/9/11. Dokument je dostupan na: http://ap.ohchr.org/documents/E/HRC/resolutions/A_HRC_RES_9_11.pdf, pristupljeno: 11.06.2018. godine.

zaštitu i unapređenje ljudskih prava, kroz borbu protiv nekažnjivosti takođe ističe neotuđivo pravo na istinu o teškim kršenjima ljudskih prava.¹⁷

U svojim presudama, Evropski sud za ljudska prava je zauzeo stav da kada država ne sprovodi učinkovite istrage u cilju rešavanja sudbine nestalih osoba, to predstavlja nastavak kršenja obaveze države da štiti pravo na život, kako to pravo definiše član 2 Evropske konvencije o ljudskim pravima, ali i kršenje obaveze da osigura zabranu torture¹⁸, u skladu sa članom 3 Evropske konvencije o ljudskim pravima.¹⁹ Učinkovita istraga, prema presudama ovog Suda, mora biti zvanična, transparentna, nezavisna i nepristrasna, kao i sposobna da utvrdi okolnosti konkretnog slučaja.²⁰ Ispunjavanje ovih standarda ne može se ostvariti bez učešća pravosudnog sistema, a posebno učešća krivičnih sudova i tužilaca.²¹

Pravo na istinu ističe i Međunarodna konvencija o zaštiti svih lica od prisilnih nestanaka, koju je usvojila Generalna skupština Ujedinjenih nacija.²²

Normativni okvir i institucije u čijoj je nadležnosti potraga za nestalima

Normativni okvir

Srbija nema adekvatan pravni okvir, koji bi na prikladan i sveobuhvatan način unapredio proces traženja nestalih lica. To pre svega znači da Srbija nije usvojila poseban zakon o nestalim licima, kojim bi se regulisao proces potrage za nestalim licima, ali i prava porodica nestalih lica.²³

17 Ažurirani skup principa za zaštitu i promociju ljudskih prava kroz borbu protiv nekažnjivosti (E/CN.4/2005/102/ Add.1), 08.02.2005. godine, dostupno na: <https://undocs.org/E/CN.4/2005/102/Add.1>, pristupljeno: 09.06.2018. godine.

18 *Kipar protiv Turske (Cyprus v. Turkey)*, aplikacija br. 25781/94), presuda Evropskog suda za ljudska prava od 10.05.2001. godine, para 136. Presuda je dostupna na: <http://www.asylumlawdatabase.eu/sites/www.asylumlawdatabase.eu/files/aldfiles/CYPRUS%20v.%20TURKEY%20%282001%29.pdf>, pristupljeno: 07.06.2018. godine.

19 *Kurt protiv Turske (Kurt v. Turkey)*, predstavka br. 15/1997/799/1002), presuda Evropskog suda za ljudska prava od 25.05.1998. godine, par. 134. Presuda je dostupna na: <https://www.legal-tools.org/doc/4fbf92/pdf/>, pristupljeno: 07.06.2018. godine.

20 *Kipar protiv Turske (Cyprus v. Turkey)*, aplikacija br. 25781/94), *Kurt protiv Turske (Kurt v. Turkey)*, predstavka br. 15/1997/799/1002).

21 *Ibid.*

22 Međunarodna konvencije o zaštiti svih lica od prisilnih nestanaka (*Službeni glasnik Republike Srbije – Međunarodni ugovori*, br. 1/11), preambula.

23 *Tranziciona pravda u Srbiji u periodu od 2013. do 2015. godine*, FHP, Beograd, 2016. godine, str. 59, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2016/06/izvestaj_o_TP_2013-2015.pdf, pristupljeno: 21.05.2018. godine.

Ipak, nepostojanje ovakvog zakona ne umanjuje obavezu Srbije da se odlučno angažuje na polju potrage za nestalim licima i ne bi trebalo da bude argument koji bi opravdavao nedovoljno aktivan pristup ovoj problematici.

Međunarodno humanitarno pravo sadrži nekoliko odredbi koje garantuju porodicama pravo da znaju šta se desilo sa njihovim bližnjima koji su nestali i koje stranama u sukobu nalažu da takve informacije pruže.

Tokom prethodnih decenija, Srbija je ratifikovala, ili je kao država naslednica SFRJ postala potpisnik niza međunarodnih dokumenata na kojima se zasniva njena obaveza da istražuje okolnosti pod kojima su ljudi nestajali.²⁴ Tako se IV Ženevskom konvencijom iz 1949. godine (Ženevska konvencija o zaštiti građanskih lica za vreme rata) traži da strane u sukobu olakšaju upite o osobama koje su nestale kao rezultat neprijateljstava.²⁵ Dopunskim protokolom I na Ženevske konvencije, iz 1977. godine, zahteva se „da svaka od strana u sukobu traži nestale koji su prijavljeni kao nestali od suprotne strane”.²⁶

Osim navedenih konvencija, prema *Studiji o običajnom međunarodnom humanitarnom pravu*, koju je priredio Međunarodni komitet Crvenog krsta, svaka strana u sukobu mora da preduzme sve moguće mere da objasni nestanak lica koja su prijavljena kao nestala usled oružanog sukoba i članovima njihovih porodica mora dati sve informacije o njihovoj sudbini kojima raspolaže.²⁷

Prava nestalih lica i prava porodica nestalih lica, kao što su pravo na sigurnost i slobodu, dostojanstvo ličnosti, pravo na život, pravo na porodični život, pravo na zaštitu od nasilja, zabrana mučenja, nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, garantovana su Evropskom konvencijom o

24 *Missing Persons and Models of Regional Cooperation*, UNDP, Beograd, 2007. godine, str. 23, dostupno na: http://www.undp.org/content/dam/serbia/Publications%20and%20reports/English/UNDP_SRB_Missing_Persons_and_Models_of_Regional_Cooperation_-_Policy_Paper_03.pdf, pristupljeno: 21.05.2018. godine.

25 Ženevska konvencija o zaštiti građanskih lica za vreme rata (IV Ženevska konvencija) (*Službeni list FNRJ* br. 24/50). IV Ženevska konvencija u članovima 123-140 reguliše osnivanje Biroa za obaveštenja i Centralne agencije za obaveštenja, čija je dužnost primanje i prenos obaveštenja o zaštićenim licima koja se nalaze u vlasti strana u sukobu. Konvencija je dostupna na: http://www.tuzilastvorz.org.rs/upload/Regulation/Document_sr/2016-05/zen_konvencija_4_lat.pdf, pristupljeno: 21.05.2018. godine.

26 *Dopunski protokol I uz Ženevske konvencije od 12. avgusta 1949. godine o zaštiti žrtava međunarodnih oružanih sukoba* (Protokol I, član 32-34.) (*Službeni list SFRJ - Međunarodni ugovori*, br. 16/78). Dopunski protokol I u članovima 32-34 definiše obaveze strana u sukobu da tragaju za licima čiji je nestanak objavila protivnička strana, kao i da protivničkoj strani dostavi sve korisne podatke o ovim licima da bi olakšala njihovo pronalaženje. Takođe definiše traženje i evidentiranje podataka o onim licima koja su umrla usled neprijateljstava ili okupacije. Dopunski protokol je dostupan na: <http://www.tuzilastvorz.org.rs/sr/propisi/me%C4%91unardne-konvencije>, pristupljeno: 21.05.2018. godine.

27 Prema: *Izvori međunarodnog humanitarnog prava*, Beograd, 2007, FPN, MKCK, Knežević-Predić Vesna, Avram Saša, Ležaja Željko, str. 296, pravilo 117.

ljudskim pravima i osnovnim slobodama²⁸, Međunarodnim paktom o građanskim i političkim pravima²⁹, kao i Međunarodnom konvencijom o zaštiti svih lica od prisilnih nestanaka^{30, 31}

Sa druge strane, kada je reč o pravima članova porodica nestalih osoba, oni trenutno mogu ostvariti izvesna prava na osnovu Zakona o pravima civilnih invalida rata³² i Zakona o osnovnim pravima boraca, vojnih invalida i porodica palih boraca³³. Zakon o pravima civilnih invalida rata predviđa sledeća prava: ličnu invalidninu, dodatak za negu i pomoć od strane drugog lica, ortopedski dodatak, zdravstvenu zaštitu i novčanu naknadu u vezi sa ostvarivanjem zdravstvene zaštite, besplatnu i povlašćenu vožnju, naknadu za ishranu i smeštaj za vreme putovanja i boravka u drugom mestu po pozivu nadležnog organa, mesečno novčano primanje i naknadu pogrebnih troškova.³⁴

Propisi koji definišu prava boraca, vojnih invalida i članova njihovih porodica mnogo su detaljniji i razrađeniji od propisa Zakona o pravima civilnih invalida rata, a sadrže i donekle veći obim socijalne zaštite, stavljajući ih u povlašćeniji položaj u odnosu na civile.³⁵ Za razliku od srodnika civilne žrtve rata, potencijalne korisnike porodične invalidnine iza palog borca mogu činiti i brat, sestra, očuh, maćeha ili usvojilac palog borca, a u slučaju da bliži srodnici nisu ostvarili pravo, čak i baba i deda palog borca.³⁶

28 *Evropska konvencija o ljudskim pravima i osnovnim slobodama* (Službeni list SCG – Međunarodni ugovori, br. 9/03, 5/05 i 7/05 - ispr. i Službeni glasnik RS – Međunarodni ugovori, broj 12/10). Konvencija je dostupna na: http://www.tuzilastvorz.org.rs/upload/Regulation/Document_sr/2016-05/evr_konvencija_ljudska_prava_lat.pdf, pristupljeno: 21.05.2018. godine.

29 *Zakon o ratifikaciji Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima* (Službeni list SFRJ, br. 7/71), dostupan na: <http://www.ljudskaprava.gov.rs/sh/node/19968>, pristupljeno: 21.05.2018. godine.

30 *Međunarodna konvencija o zaštiti svih lica od prisilnih nestanaka* (Službeni glasnik Republike Srbije, Međunarodni ugovori, br. 1/2011). Konvencija je dostupna na: <http://www.ljudskaprava.gov.rs/sh/node/19859>, pristupljeno: 21.05.2018. godine. Pravni okvir koji definiše rešavanje sudbine nestalih lica uključuje i Sporazum između Savezne Republike Jugoslavije i Međunarodnog komiteta Crvenog krsta (MKCK), potpisan 14. juna 1994. godine u Beogradu, kao i Sporazum o saradnji u traženju nestalih lica, između Međunarodne komisije za nestala lica (MKNL/ICMP) i Komisije Savezne Vlade SR Jugoslavije za humanitarna pitanja i nestala lica (potpisan u Beogradu 5. aprila 2003. godine), kojim je regulisana saradnja u procesu ekshumacija i identifikacija posmrtnih ostataka metodom analize DNK.

31 *Sahranjivanje prošlosti – 10 godina nekažnjavanja za otmice i nestanke na Kosovu*, specijalni izveštaj EUR 70/07/2009 Amnesty International, London, 2009. godine, dostupan na: www.amnesty.org, pristupljeno: 11.04.2018. godine.

32 *Zakon o pravima civilnih invalida rata* (Službeni glasnik Republike Srbije br. 52/96), član 3.

33 *Zakon o osnovnim pravima boraca, vojnih invalida i porodica palih boraca* (Službeni list SRJ br. 24/98, 29/98 - ispr. i 25/2000 - odluka SUS i Službeni glasnik Republike Srbije br. 101/2005 - dr. zakon i 111/2009 - dr. zakon), član 13. i 22.

34 *Zakon o pravima civilnih invalida rata* (Službeni glasnik Republike Srbije br. 52/96), član 4.

35 Videti u: *Pravni i institucionalni okvir u Srbiji u pogledu prava i potreba civilnih žrtava rata*, FHP, 2017. godine, str. 13, dostupno na: <http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2017/08/Pravni-i-institucionalni-okvir-u-Srbiji-u-pogledu-prava-i-potreba-civilnih-%C5%BErtava-rata.pdf>, pristupljeno: 20.06.2018. godine.

36 *Zakon o osnovnim pravima boraca, vojnih invalida i porodica palih boraca* (Službeni list SRJ br. 24/98, 29/98 – ispr. i 25/00 – odluka SUS i Službeni glasnik Republike Srbije br. 101/05 – dr. zakon i 111/09 – dr. zakon), član 32. i 33. Videti u: *Pravni i institucionalni okvir u Srbiji u pogledu prava i potreba civilnih žrtava rata*, FHP, 2017. godine, str. 13.

Na ovom mestu je potrebno naglasiti da su članovi porodica nestalih civila, suprotno međunarodnim konvencijama³⁷, prinuđeni da svoje nestale članove porodice proglase umrlim³⁸ kako bi ostvarili prava predviđena navedenim zakonima. Ovakav zakonski uslov je suprotan standardima Evropskog suda, koji članove porodice prisilno nestalih osoba smatra žrtvama povrede zabrane nečovečnog postupanja.³⁹ Za mnoge porodice je zahtev da proglase svoje najbliže umrlim izuzetno traumatičan, te oni to ne čine sve dok se ne pronađu posmrtni ostaci i ne utvrde okolnosti pod kojima su nestali.

Iako prikazani izvori prava zajedno konstituišu i definišu obavezu Republike Srbije da se odlučno angažuje na polju potrage za nestalim licima, **donošenje i implementacija Zakona o nestalima bi u znatnoj meri unapredilo normativni okvir koji reguliše potragu za nestalim osobama.** Ovakav zakon bi imao potencijal da na sistemski način uredi nadležnost državnih organa, komunikaciju i razmenu informacija među državnim organima, u cilju poboljšanja procesa potrage, te da reguliše pitanje reparacija porodicama nestalih lica. Usvajanje ovakvog zakona je u prethodnom periodu bila preporuka i relevantnih međunarodnih tela⁴⁰ i organizacija⁴¹, kao i udruženja porodica nestalih osoba⁴².

37 Zakon o potvrđivanju Međunarodne konvencije o zaštiti svih lica od prisilnih nestanaka (*Službeni glasnik Republike Srbije - Međunarodni ugovori*, br. 1/2011), član 24, stav 6; *Zaključna zapažanja Komiteta za prisilne nestanke o izveštaju koji je podnela Srbija u skladu sa članom 29, stav 1 Konvencije, usvojena na 135. sastanku*, 12. februara 2015. godine, par. 25–26; 29; Videti u: *Pravni i institucionalni okvir u Srbiji u pogledu prava i potreba civilnih žrtava rata*, FHP, 2017. godine, str. 11.

38 *Ibid.* Prema definiciji iz člana 3, stav 2 Zakona o pravima civilnih invalida rata, članom porodice civilne žrtve rata smatra se član porodice lica koje je poginulo ili umrlo pod okolnostima iz člana 2 ovog zakona. Ovakva definicija po svojoj formulaciji ne uključuje lica za koja ne postoji potvrda o smrti. Stoga, članovi porodice osoba koje se vode kao nestale ne mogu ostvariti pravo na odgovarajuće mesečno novčano primanje sve dok svog nestalog člana porodice ne proglase za umrlog u vanparničnom sudskom postupku.

39 Videti: *Kurt protiv Turske (Kurt v. Turkey, predstavka br. 15/1997/799/1002)*, presuda Evropskog suda za ljudska prava od 25.05.1998. godine, par. 134; *Kipar protiv Turske (Cyprus v. Turkey, aplikacija br. 25781/94)*, presuda Evropskog suda za ljudska prava od 10.05.2001. godine, par. 157.

40 Komitet UN za nestala lica, *Zaključna zapažanja o izveštaju koji je podnela Srbija u skladu sa članom 29, stav 1 Konvencije (2015)*, stav 30.

41 *Serbia: Submission to the Committee on Enforced Disappearances, Amnesty International*, 20.01.2015. godine, dostupno na engleskom jeziku na: <https://www.amnesty.org/en/documents/EUR70/001/2015/en/>, pristupljeno: 20.06.2018. godine.

42 *Prvi izveštaj o sprovođenju Nacionalne strategije za procesuiranje ratnih zločina*, FHP, 2017. godine, str. 51-52, *Tranziciona pravda u Srbiji u periodu od 2013. do 2015. godine*, FHP, Beograd, 2016. godine, str. 59-60, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2016/06/izvestaj_o_TP_2013-2015.pdf, pristupljeno: 13.06.2018. godine.

Institucije Republike Srbije u čijoj je nadležnosti potraga za nestalima

Komisija za nestala lica Vlade Republike Srbije

Primarnu odgovornost za utvrđivanje sudbine nestalih osoba snosi Komisija za nestala lica Vlade Republike Srbije osnovana 2006. godine (u daljem tekstu: Komisija)⁴³, međuresorno telo Vlade, koje čine predsednik i predstavnici deset resora.⁴⁴ Osnovni zadatak Komisije je da rešava pitanja nestalih lica koja se vode kao nestala u oružanim sukobima u Bosni i Hercegovini, u Republici Hrvatskoj i na Kosovu, a koja su državljani Republike Srbije, ili čije su porodice stalno nastanjene na teritoriji Srbije.⁴⁵

Mandat Komisije je da „prati, proučava i utvrđuje predloge za rešavanje pitanja nestalih lica, kao i da prikuplja podatke i daje obaveštenja o nestalim licima u vezi sa oružanim sukobima na prostoru bivše SFRJ“.⁴⁶ Komisija takođe „učestvuje u izvršavanju obaveza koje proizlaze iz međunarodnih ugovora i sporazuma koji se odnose na rešavanje pitanja nestalih lica, te koordinira rad nadležnih organa i organizacija u postupku traženja nestalih lica, ekshumacija i identifikacija“.⁴⁷

Komisija se finansira iz budžeta Republike Srbije, a godišnji budžet za 2018. godinu iznosi 33.500.000,00 RSD (približno oko 283.900,00 EUR).⁴⁸ Osim iz budžetskih sredstava, prethodnih godina su ekshumacije

43 Odluka o obrazovanju Komisije (*Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 49/2006, 73/2006, 116/2006, 53/2010 i 108/2012).

Pre osnivanja Komisije, rešavanjem problema nestalih, zarobljenih i poginulih lica se bavio Savet ministara za nestala lica Državne zajednice SCG. Videti u: *Inicijalni izveštaj Republike Srbije o primeni Međunarodne konvencije o zaštiti svih lica od prisilnih nestanaka* (2013), Vlada Republike Srbije, str. 12, tačka 19, dostupno na: <http://ljudskaprava.gov.rs/index.php/ljudska-prava/konvencije/64-konvencija-ozastiti-svih-lica-od-prisilnih-nestanaka>, pristupljeno: 04.05.2018. godine.

44 U skladu sa Odlukom o obrazovanju, Komisiju čine predstavnici: Ministarstva spoljnih poslova, Ministarstva odbrane, Ministarstva unutrašnjih poslova, Ministarstva pravde, Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, Ministarstva za državnu upravu i lokalnu samoupravu, Ministarstva finansija, Tužilaštva za ratne zločine, Kancelarije za Kosovo i Metohiju, Komesarijata za izbeglice i migracije i Crvenog krsta Srbije. Videti zvaničnu internet prezentaciju Komisije za nestala lica Vlade Republike Srbije, sekcija *Sastav Komisije*: <http://www.kznl.gov.rs/komisija-sastav-komisije.php>, pristupljeno: 08.06.2018. godine.

45 Videti zvaničnu internet prezentaciju Komisije za nestala lica Vlade Republike Srbije, sekcija *Komisija za nestala lica*, dostupno na: <http://www.kznl.gov.rs/komisija-za-nestala-lica.php>, pristupljeno: 22.05.2018. godine.

46 *Ibid.*

47 *Ibid.*

48 Zakon o budžetu Republike Srbije za 2018. godinu (*Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 113/2017), programska aktivnost 0014. *Napomena*: 33.500.000,00 RSD je približno 283.900,00 EUR, po zvaničnoj kursnoj listi Narodne banke Srbije u trenutku pisanja ovog rada.

bile finansirane i iz donatorskih sredstava, kroz odobrene projekte, i to od strane ambasade Švajcarske Konfederacije, ambasade Kraljevine Norveške, ambasade Velike Britanije i ambasade Finske.⁴⁹

U prethodnim godinama, Komisija nije imala strategiju proaktivnog pristupa u prikupljanju informacija o tajnim lokacijama sa telima nestalih (na primer medijske kampanje, anonimne telefonske linije i slično). Tek je u decembru 2017. godine javnosti predstavljena aplikacija *Prijava lokacije*, koju su zajedno pokrenule Komisija za nestala lica i Međunarodna komisija za nestala lica.⁵⁰ Aplikaciji se može pristupiti putem MKNL Centra za upit, a preko linka je dostupna i sa zvanične internet prezentacije Komisije za nestala lica⁵¹. Putem ove aplikacije moguće je prijaviti lokaciju masovnih grobnica i drugih lokacija na kojima se mogu nalaziti posmrtni ostaci lica nestalih u vezi sa oružanim sukobima na prostoru bivše Jugoslavije.⁵² Komisija za nestala lica Vlade Republike Srbije će biti u prilici da koristi informacije prikupljene putem ove aplikacije, pri lociranju potencijalnih masovnih i skrivenih grobnica.⁵³

Odsek za nestala lica

Administrativno-tehničke poslove za Komisiju obavlja Odsek za nestala lica, pri Komesarijatu Vlade Republike Srbije za izbeglice i migracije (u daljem tekstu: Odsek). Odsek je nadležan za vođenje jedinstvene evidencije nestalih lica u oružanim sukobima. Osim navedene evidencije, Odsek vodi i evidenciju o ekshumiranim, identifikovanim i neidentifikovanim posmrtnim ostacima iz pojedinačnih i masovnih grobnica. Za potrebe vođenja evidencije, Odsek sakuplja i obrađuje podatke o nestalim licima i posmrtnim ostacima, prikuplja saznanja o mestima pojedinačnih i masovnih grobnica, organizuje i koordinira procese ekshumacija posmrtnih ostataka na teritoriji Republike Srbije. Odsek je zadužen i za saradnju s nadležnim telima drugih država, naročito u procesima traženja nestalih lica, ekshumacija i identifikacija, kao i prilikom primopredaja posmrtnih ostataka. U okviru svoje delatnosti, Odsek saraduje

49 Videti: *Izveštaj broj 2 o sprovođenju Nacionalne strategije za procesuiranje ratnih zločina*, str. 51, dostupno na zvaničnoj internet prezentaciji Ministarstva pravde: <https://mpravde.gov.rs/tekst/17978/izvestaj-o-sprovođenju-nacionalne-strategije-za-procesuiranje-ratnih-zlocina.php>, pristupljeno: 06.06.2018. godine.

50 *Predstavljena aplikacija „Prijava lokacije“ Međunarodne komisije za nestala lica*, saopštenje, 06.12.2017. godine, dostupno na zvaničnoj internet prezentaciji Komisije za nestala lica Vlade Republike Srbije: <http://www.kznl.gov.rs/arhiva.php>, pristupljeno: 11.06.2018. godine.

51 Aplikacija *Prijava lokacije* je dostupna na zvaničnoj internet prezentaciji Međunarodne komisije za nestala lica: https://oic.icmp.int/index.php?w=rep_grave&l=ba, i na zvaničnoj internet prezentaciji Komisije za nestala lica Vlade Republike Srbije, dostupno na: <http://www.kznl.gov.rs/index.php>. Svim izvorima pristupljeno: 20.06.2018. godine.

52 Aplikacija *„Prijava lokacije“* je dostupna na zvaničnoj internet prezentaciji Međunarodne komisije za nestala lica.

53 *Predstavljena aplikacija „Prijava lokacije“ Međunarodne komisije za nestala lica*, saopštenje, 06.12.2017. godine, dostupno na zvaničnoj internet prezentaciji Komisije za nestala lica Vlade Republike Srbije: <http://www.kznl.gov.rs/arhiva.php>, pristupljeno: 20.06.2018. godine.

sa udruženjima porodica nestalih lica i sa međunarodnim organizacijama (MKCK, MKNL), a u njemu je zaposleno ukupno 4 osobe.⁵⁴

Broj stalno zaposlenih u Odseku ilustruje ograničenost kapaciteta sa kojima radi jedina državna institucija u čijoj je primarnoj nadležnosti potraga za nestalima. Raznovrsnost i obim poslova kojima se Odsek bavi uveliko prevazilaze trenutne ograničene resurse.

Kako bi ova institucija mogla adekvatno da odgovori izuzetno zahtevnom mandatu koji joj je dodeljen, potrebno je unaprediti njene kapacitete.

Ekspertska grupa za rešavanje slučajeva nestalih lica na prostoru bivše SFRJ

Odlukom Komisije za nestala lica, krajem 2017. godine formirana je Ekspertska grupa za rešavanje slučajeva nestalih lica na prostoru bivše SFRJ.⁵⁵ Ekspertska grupa je formirana u cilju unapređenja saradnje državnih organa uključenih u proces istrage i procesuiranja ratnih zločina, a radi ubrzanja razmene podataka koji su od značaja za otkrivanje sudbine nestalih lica.⁵⁶ Osnovni zadatak Ekspertske grupe je prikupljanje, obrada, razmena i analiza podataka u vezi sa lokacijama, događajima i konkretnim slučajevima nestalih lica.⁵⁷

Javnosti nije poznato da li je u prvih šest meseci rada ove Ekspertske grupe bilo konkretnih rezultata rada, ali bi sastav ove grupe trebalo da osigura saradnju i razmenu relevantnih informacija svih državnih organa u čijoj je nadležnosti, makar jednim delom, potraga za nestalim licima.

54 Videti zvaničnu internet prezentaciju Komisije za nestala lica Vlade Republike Srbije, sekcija *Stručna služba-Odsek za nestala lica*, dostupno na: <http://www.kznl.gov.rs/komisija-za-nestala-lica.php>, pristupljeno: 20.06.2018. godine.

55 Odluka Komisije br. 021-01-51/2017-01 od 25.12.2017. godine, videti: *Formirana Ekspertska grupa za rešavanje slučajeva nestalih lica na prostoru bivše SFRJ*, saopštenje, 08.01.2018. godine, zvanična internet prezentacija Komisije za nestala lica, dostupno na: <http://www.kznl.gov.rs/aktuelno.php>, pristupljeno: 04.06.2018. godine; Izveštaj 1/2018 o sprovođenju Akcionog plana za Poglavlje 23, aktivnost 1.4.1.8, str. 310.

56 *Formirana Ekspertska grupa za rešavanje slučajeva nestalih lica na prostoru bivše SFRJ*, saopštenje, 08.01.2018. godine zvanična internet prezentacija Komisije za nestala lica, dostupno na: <http://www.kznl.gov.rs/aktuelno.php>, pristupljeno: 04.06.2018. godine.

57 *Ibid.*

Radna grupa za prikupljanje činjenica i dokaza u rasvetljavanju zločina nad pripadnicima srpskog naroda i ostalih nacionalnih zajednica na Kosovu i Metohiji

Odbor za Kosovo i Metohiju Narodne skupštine je u novembru 2015. godine doneo Odluku o obrazovanju Radne grupe za prikupljanje činjenica i dokaza u rasvetljavanju zločina nad pripadnicima srpskog naroda i ostalih nacionalnih zajednica na Kosovu i Metohiji.⁵⁸

Radnom grupom predsedava Milovan Drecun, a u njen sastav ulaze članovi Odbora Narodne skupštine za Kosovo i Metohiju, kao i predstavnici Tužilaštva za ratne zločine, Službe za otkrivanje ratnih zločina, Komisije za nestala lica i Grupe za pravosuđe, ljudska prava i imovinsko-pravna pitanja u Kancelariji za Kosovo i Metohiju.⁵⁹

Zadatak Radne grupe je da intenzivno prikuplja činjenice i dokaze koji mogu da pomognu u rasvetljavanju zločina nad Srbima i ostalim nacionalnim zajednicama.⁶⁰ Skoro tri godine nakon što je obrazovana ova grupa, javnosti nije poznato da li je njen rad rezultirao pronalaskom nestalih lica.

Nalazi međunarodnih tela

Komitet Ujedinjenih nacija za prisilne nestanke

Nalazi Komiteta Ujedinjenih nacija za prisilne nestanke i njegove zaključne primedbe su dragoceni kada je u pitanju razmatranje problema u vezi sa potragom za nestalim licima u oružanim sukobima na prostoru bivše SFRJ.

Na sednici Komiteta Ujedinjenih nacija za prisilne nestanke, koja je održana 4. i 5. februara 2015. godine, razmatran je Inicijalni izveštaj Srbije o primeni Međunarodne konvencije o zaštiti svih lica od prisilnih

58 *Izveštaj broj 1 o sprovođenju Nacionalne strategije za procesuiranje ratnih zločina*, januar 2018. godine, str. 38; Narodna skupština Republike Srbije, Odbor za Kosovo i Metohiju, Odluka o obrazovanju Radne grupe, br. 02-2679/15, 19. oktobar 2015. godine.

59 Videti na zvaničnoj internet prezentaciji Tužilaštva za ratne zločine, sekcija *Saradnja sa državnim institucijama*, dostupno na: <http://www.tuzilastvorz.org.rs/sr/saradnja/saradnja-sa-dr%C5%BEavnim-institucijama>, pristupljeno: 20.06.2018. godine.

60 *Ibid.*

nestanaka (u daljem tekstu: Konvencija)⁶¹, a potom su objavljeni zaključni nalazi koji sadrže preporuke za dalje postupanje u cilju adekvatne primene Konvencije.⁶²

Prema nalazima Komiteta, Srbija treba da osigura da svi slučajevi prisilnih nestanaka budu u potpunosti i nepristrasno istraženi bez odlaganja, a da svi odgovorni – uključujući komandni kadar i civilne lidere – budu kažnjeni u skladu sa težinom počinjenog zločina.⁶³ Komitet je posebno naglasio potrebu da se pravdi privedu svi odgovorni za transport tela kosovskih Albanaca na tajne lokacije u Srbiji.⁶⁴ Komitet je dalje naglasio obavezu Srbije da zaštiti prava porodica nestalih i preporučio je uvođenje sveobuhvatnog i rodno senzitivnog sistema reparacija, kao i pristup medicinskoj i psihološkoj rehabilitaciji svima koji su pretrpeli štetu kao direktnu posledicu prisilnog nestanka.⁶⁵ Srbija takođe treba da uključi zaštitu prava porodica žrtava nestalih u Nacrt zakona o pravima boraca, vojnih invalida, civilnih invalida rata i članova njihovih porodica.⁶⁶

Razmatrajući probleme koji otežavaju napredak u sprovođenju istraga, Komitet je preporučio Srbiji da Tužilaštvu za ratne zločine obezbedi dovoljno ljudskih, tehničkih i finansijskih resursa, kao i da u civilnim i vojnim službama suspenduje pojedince za koje postoji sumnja da su učestvovali u izvršenju prisilnog nestanka.⁶⁷ Komitet je pozvao Srbiju i da sprovede istragu o svim slučajevima zastrašivanja i pretnji svedocima ratnih zločina, te da osnaži Jedinicu za zaštitu svedoka kako bi se garantovali najviši standardi zaštite svedoka.⁶⁸

U periodu nakon što je Komitet Ujedinjenih nacija za prisilne nestanke objavio zaključne primedbe na Inicijalni izveštaj koji je podnela Srbija, kapaciteti Tužilaštva za ratne zločine nisu unapređivani⁶⁹, a do javnosti nisu stizale informacije o suspenziji pojedinaca u civilnim i vojnim službama za koje postoji sumnja da su učestvovali u izvršenju prisilnog nestanka. Izveštaj Evropske komisije o napretku Srbije za 2018. godinu ocenjuje da je zaštita svedoka u predmetima ratnih zločina unapređena, ali da uslovi

61 Inicijalni izveštaj Srbije o primeni Međunarodne konvencije o zaštiti svih lica od prisilnih nestanaka je dostupan na: <http://www.ljudskaprava.gov.rs/sr/node/162>, pristupljeno: 23.04.2018. godine.

62 Zaključna zapažanja Komiteta Ujedinjenih nacija za prisilne nestanke u vezi sa inicijalnim izveštajem Republike Srbije su dostupna na: <http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2015/03/Zaklju%C4%8Dne-primedbe-Komiteta-za-prisilne-nestanke-u-vezi-sa-Inicijalnim-izve%C5%A1tajem-Srbije-o-primeni-Me%C4%91unarodne-konvencije-o-za%C5%A1titi-svih-lica-od-pri.pdf>, pristupljeno: 23.04.2018. godine.

63 *Ibid*, para. 14.

64 *Ibid*, para. 13.

65 *Ibid*, para. 26. (a), (b).

66 *Ibid*, para. 26. (b).

67 *Ibid*, para. 14.

68 Komitet za prisilne nestanke: Srbija da procesuiru odgovorne za prisilne nestanke i zaštiti prava žrtava, saopštenje, FHP, 18.02.2015. godine, dostupno na: <http://www.hlc-rdc.org/?p=28309>, pristupljeno: 23.04.2018. godine.

69 Prvi izveštaj o implementaciji Nacionalne strategije za procesuiranje ratnih zločina, FHP, 2017. godine, str 19-24, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2017/12/Izvestaj_Strategija_I.pdf, pristupljeno: 20.06.2018. godine.

rada i kapaciteti Jedinice za zaštitu nisu unapređeni, te da nisu sprovedene odgovarajuće zakonske promene potrebne za proaktivnu promenu identiteta svedoka.⁷⁰

Komesar Saveta Evrope

Komesar Saveta Evrope za ljudska prava (u daljem tekstu: Komesar) se u izveštaju *Nestale osobe i žrtve prisilnih nestanaka u Evropi* bavio razmatranjem problema u vezi sa potragom za nestalim licima u ratovima na prostoru bivše SFRJ.⁷¹ U pomenutom izveštaju, koji je objavljen 2017. godine, Komesar naglašava da su u cilju dostizanja trajnog mira i pomirenja od presudne važnosti utvrđivanje istine o teškim kršenjima ljudskih prava i prisilnim nestancima, kao i uvažavanje i sećanje na žrtve ovih zločina.⁷²

Izveštaj navodi da se nacionalna tela nadležna za rešavanje pitanja nestalih osoba često suočavaju sa političkim pritiscima, neadekvatnim kapacitetima i nedovoljnom saradnjom sa civilnim društvom, što veoma utiče na njihov rad i efikasnost. Kada je reč o potrazi za nestalim osobama i ekshumacijama, u izveštaju se zaključuje da je napredak spor i da je uslovljen političkom podrškom. Posebno se ističe da potraga za nestalima, ekshumacije i identifikacije mogu da obezbede dokaze u krivičnim postupcima za prisilne nestanke, ali i da postoje slučajevi u kojima nije bilo ni jednog krivičnog postupka uprkos pronalasku masovne grobnice. Izveštaj ocenjuje da otvaranje državnih arhiva može presudno da utiče na lociranje masovnih grobnica i pronalazak nestalih osoba.

Izveštaj sadrži i preporuke koje se odnose na rešavanje sudbine nestalih osoba, a one se kreću od toga da rešavanje sudbine nestalih osoba treba da bude prioritet vladama regiona, da se ohrabruje međudržavna saradnja, da informacije koje se nalaze u državnim i bezbednosnim arhivama treba da budu dostupne javnosti, do toga da treba razmotriti primenu principa univerzalne nadležnosti u slučajevima prisilnih nestanaka, budući da to može da doprinese identifikovanju i kažnjavanju počinilaca.⁷³ U izveštaju se takođe nalaze i preporuke usmerene ka priznavanju specifičnog položaja porodica nestalih lica.⁷⁴

70 Izveštaj o napretku Srbije za 2018. godinu, str. 21. Izveštaj je dostupan na zvaničnoj internet prezentaciji Ministarstva za evropske integracije: [http://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/godisnji_izvestaji_ek_o_napretku/izvestaj_ek_o_srbiji\(1\).pdf](http://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/godisnji_izvestaji_ek_o_napretku/izvestaj_ek_o_srbiji(1).pdf), pristupljeno: 20.06.2018. godine

71 Izveštaj *Nestale osobe i žrtve prisilnih nestanaka u Evropi* je dostupan na: <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=2962270&SecMode=1&DocId=2397560&Usage=2>, pristupljeno: 23.04.2018. godine.

72 *Ibid.*

73 *Ibid.*

74 *Ibid.*

Države takođe treba da osiguraju žrtvama i njihovim porodicama neophodnu pravnu, psihološku i socijalnu podršku, kao i blagovremene, pravične i adekvatne reparacije, koje će uključivati kompenzaciju, restituciju, rehabilitaciju, satisfakciju i garancije neponavljanja zločina.⁷⁵

Izveštaji Evropske komisije o napretku Srbije

Evropska komisija u svojim izveštajima o Srbiji, koji prikazuju napredak u ispunjavanju političkih, ekonomskih i administrativnih kriterijuma za pristupanje Evropskoj uniji, godinama unazad posvećuje pažnju problemima u uspostavljanju krivične pravde za ratne zločine počinjene tokom oružanih sukoba u bivšoj Jugoslaviji, ali i problematici utvrđivanja sudbine nestalih lica.⁷⁶

U izveštajima se naglašava da nerešena sudbina osoba koje su nestale u kontekstu oružanih sukoba 1990-ih i dalje predstavlja humanitarni problem. Kao ključnu prepreku u rešavanju preostalih slučajeva nestalih lica, Evropska komisija u poslednja tri godišnja izveštaja navodi nedostatak informacija o lokacijama grobova i poteškoće u identifikaciji već ekshumiranih ostataka.

Regionalna saradnja

Prekogranični karakter oružanih sukoba koji su vođeni na teritoriji bivše Jugoslavije zahteva da države regiona razvijaju i održavaju intenzivnu saradnju. Saradnja je neophoda jer masovna kršenja ljudskih prava u prošlosti i suočavanje sa njihovim nasleđem nije problem sa kojim se suočava društvo u okvirima jedne države. U tom smislu, regionalna saradnja u procesu potrage za nestalim licima je ključna zbog činjenice da se informacije o lokacijama grobnica i same grobnice neretko nalaze u različitim državama.

Osim što kvalitetna regionalna saradnja treba praktično da uredi procedure saradnje i komunikacije, ona bi trebalo da ide i u pravcu uspostavljanja konsolidovane regionalne liste nestalih, oko koje bi se usaglasile sve države regiona. Imajući u vidu da su u prethodnom periodu povod za neslaganja bile i evidencije o nestalim licima⁷⁷, **formiranje konsolidovane regionalne liste, oko koje će se složiti sva**

75 Komesar SE za ljudska prava: *Vladama prioritet da bude rešavanje sudbine nestalih osoba*, saopštenje, FHP, 24.02.2017. godine, dostupno na: <http://www.hlc-rdc.org/?p=33406>, pristupljeno: 23.04.2018. godine.

76 Videti: *Izveštaj o napretku Srbije za 2015. godinu*, str. 22; *Izveštaj o napretku Srbije za 2016. godinu*, str. 24; *Izveštaj o napretku Srbije za 2018. godinu*, str. 20-21. Izveštaji su dostupni na zvaničnoj internet prezentaciji Ministarstva za evropske integracije: <http://www.mei.gov.rs/sr/dokumenta/eu-dokumenta/godisnji-izvestaji-ek>, pristupljeno: 20.06.2018. godine.

77 *Srbija i Hrvatska: Kada će nestali biti konačno prebrojani*, Radio Slobodna Evropa, 17.02.2015. godine, dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/srbija-i-hrvatska-kada-ce-nestali-biti-konacno-prebrojani/26854294.html>; *Traženje nestalih: Strah od manipulacije*, Aljazeera Balkans, 01.04.2017. godine, dostupno na: <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/trazenje-nestalih-strah-od-manipulacije>. Svim izvorima pristupljeno: 20.06.2018. godine.

nadležna tela za traženje nestalih lica u regionu, od izuzetne je važnosti za unapređenje regionalne saradnje.

Srbija je potpisala niz bilateralnih ugovora sa državama na prostoru bivše Jugoslavije koji regulišu saradnju prilikom utvrđivanja sudbina nestalih osoba, a takođe je potpisnica Deklaracije o ulozi države u procesu rešavanja pitanja osoba nestalih usled oružanog sukoba i povreda ljudskih prava.⁷⁸ Postojeći pravni okvir je potrebno uskladiti sa sadašnjim vremenskim i društveno-političkim kontekstom, budući da određeni sporazumi i protokoli o saradnji datiraju još iz 1995, odnosno 1996. godine.⁷⁹ Do usaglašavanja i donošenja novih bilateralnih sporazuma, potrebna je efikasnija primena i poštovanje svih do sada potpisanih sporazuma i protokola, kako proces potrage za nestalim licima ne bi stagnirao.

Deklaracija o ulozi države u procesu rešavanja pitanja osoba nestalih usled oružanog sukoba i povreda ljudskih prava

Važan korak ka regionalnoj saradnji u procesu traženja nestalih lica predstavlja potpisivanje *Deklaracije o ulozi države u procesu rešavanja pitanja osoba nestalih usled oružanog sukoba i povreda ljudskih prava*, koju su u avgustu 2014. godine potpisali predstavnici Hrvatske, Srbije, BiH i Crne Gore.⁸⁰ Ova deklaracija ima za cilj da podstakne proces pronalaženja nestalih lica, te da definiše odgovornost i ulogu država regiona prilikom rešavanja tog pitanja. Deklaracija ističe „primarnu odgovornost državnih vlasti u radu na pitanju nestalih“, a posebno ističe i potrebu da mehanizmi i metode koji se koriste poštuju ljudska prava i principe vladavine prava.

Deklaracija naglašava podršku pravosudnim organima u procesuiranju ratnih zločina usled kojih je došlo do nestanka osoba od kojih mnoge još nisu pronađene, te podstiče međunarodnu i regionalnu saradnju na nivou pravosuđa.

78 Srbija je sa Hrvatskom 1995. godine potpisala međudržavni sporazum, a 1996. godine je potpisan i Protokol o saradnji u traženju nestalih lica. Kada je u pitanju saradnja sa Bosnom i Hercegovinom (BiH), 2015. godine je u Sarajevu potpisan Protokol o saradnji u traženju nestalih lica između Vlade Republike Srbije i Saveta ministara BiH. Sa Crnom Gorom je Protokol o saradnji potpisan 2012. godine. Spisak dokumenata koji regulišu regionalnu saradnju u oblasti potrage za nestalim licima je dostupan na zvaničnoj internet prezentaciji Komisije za nestala lica Vlade Republike Srbije: <http://www.kznl.gov.rs/dokumenta.php>, pristupljeno: 06.06.2018. godine.

79 Videti npr. Sporazum o saradnji u traženju nestalih lica potpisan 1995. godine između SRJ i Republike Hrvatske i Protokol potpisan 1996. godine, dostupno na zvaničnoj internet prezentaciji Komisije za nestala lica Vlade Republike Srbije: <http://www.kznl.gov.rs/dokumenta.php>, pristupljeno: 21.06.2018. godine.

80 *Declaration on the role of the state in addressing the issue of persons missing as a consequence of armed conflict and human rights abuses*, Mostar, BiH, 28.08.2014. godine, dostupno na: <https://www.icmp.int/wp-content/uploads/2014/08/signed-declaration-2.pdf>. Deklaracija na BHS jezicima je dostupna ovde: <http://www.nezavisne.com/novosti/bih/Procitajte-tekst-Deklaracije-onestalim/260488>; svim izvorima pristupljeno: 03.05.2018. godine.

Imajući u vidu da je kvalitetna i stabilna regionalna saradnja od ključne važnosti za unapređenje procesa potrage za nestalim licima, potrebno je depolitizovati saradnju u ovoj oblasti. Prethodnih godina je proces potrage za nestalim licima često bio opterećen političkim prilikama, što je dovodilo do stagnacija u potrazi.⁸¹ Ako se ima u vidu da je od početka oružanih sukoba na prostoru bivše SFRJ prošlo više od 25 godina, države regiona ne bi smele da dozvole da aktuelne političke prilike utiču na potragu za nestalima. U tom smislu, potrebno je problematici potrage za nestalim licima pristupiti pre svega kao humanitarnom pitanju.⁸² Države regiona, među kojima je i Srbija, trebalo bi da nedvosmisleno priznaju da rasvetljavanje sudbine nestalih osoba nije pitanje političke volje, nego je ono pravo koje pripada porodicama nestalih, ali i ostalim građanima.⁸³

Mehanizmi koji se odnose na potragu za nestalima

Prikupljanje podataka: Državni arhivi i suđenja za ratne zločine

Prema odredbama Zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa u postupku za ratne zločine, svi državni organi i organizacije dužni su da na zahtev Tužioca za ratne zločine ili Službe za otkrivanje ratnih zločina „predaju svako pismeno ili drugi dokaz koji poseduju, ili na drugi način saopšte informacije koje mogu da pomognu u otkrivanju učinilaca ratnih zločina“.⁸⁴

Arhive vojske i policije, koje sadrže relevantnu građu koja bi mogla da doprinese utvrđivanju činjenica o oružanim sukobima tokom 1990-ih, uglavnom su nedostupne široj javnosti. Ministarstvo odbrane i Ministarstvo unutrašnjih poslova (MUP) često ne postupaju u skladu sa odredbama Zakona o slobodnom

81 Štrbac: *Pronalazak nestalih i političke ocene ne idu zajedno*, portal N1, 30.08.2017. godine, dostupno na: <http://rs.n1info.com/a314476/Vesti/Vesti/Savo-Strbac-o-nestalima.html>; Odalović *napustio skup zbog rečenice da zlo dolazi iz Srbije*, portal N1, 28.08.2017, dostupno na: <http://rs.n1info.com/a313864/Vesti/Vesti/Odalovic-napustio-skup-zbog-recenice-da-zlo-dolazi-iz-Srbije>; Odalović: *Broj nestalih se ne smanjuje*, portal N1, 16.10.2017. godine, dostupno na: <http://rs.n1info.com/a335353/Vesti/Vesti/Odalovic-Broj-nestalih-se-ne-smanjuje.html>. Svim izvorima pristupljeno: 21.06.2018. godine.

82 *Ibid.* *Porodice žrtava: rešavanje sudbine nestalih humanitarno, a ne političko pitanje*, saopštenje, FHP; 20.02.2018. godine, dostupno na: <http://www.hlc-rdc.org/?p=34794>, pristupljeno: 21.06.2018. godine.

83 *Osobe nestale usljed oružanog sukoba tokom 1990-ih: Pregled stanja*, MKNL, Sarajevo, 2014. godine, str. 9, dostupno na: https://www.icmp.int/wp-content/uploads/2014/12/StocktakingReport_BOS_V2_web.pdf, pristupljeno: 21.06.2018. godine.

84 Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa u postupku za ratne zločine (*Službeni glasnik Republike Srbije* br. 67/2003, 135/2004, 61/2005, 101/2007, 104/2009, 101/2011-dr. zakon i 6/2015), član 7, stav 4.

pristupu informacijama od javnog značaja⁸⁵, te često ne dostavljaju podatke i ne omogućavaju uvid u dokumenta u vezi sa oružanim sukobima.⁸⁶

Ograničavanje pristupa arhivskim dokumentima se uglavnom opravdava razlozima poverljivosti. Ministarstvo unutrašnjih poslova zahteva uglavnom odbija uz obrazloženje da tražene podatke ne poseduje, dok Ministarstvo odbrane odbijanje opravdava obrazloženjem da je reč o tajnim podacima ili podacima o ličnosti.⁸⁷

U tom smislu, javnosti nije poznato ni da li, i u kojoj meri se informacije sadržane u ovim arhivama koriste prilikom istraživanja ratnih zločina, posebno onih koji bi mogli da dovedu do otkrivanja lokacija masovnih grobnica.

Upravo su dokumenti koji se odnose na asanaciju terena važan trag u procesu traganja za nestalim licima, jer su operacije asanacije bojišta u nekim slučajevima vršene upravo u cilju prikrivanja dokaza.⁸⁸ U vojnim i policijskim arhivama postoji dokumentacija o asanacijama terena, o čemu svedoči i činjenica da je na osnovu tih dokumenata Radna grupa MUP-a Srbije 2001. godine otkrila masovne grobnice sa telima kosovskih Albanaca u Batajnici, Perućcu i Petrovom Selu.⁸⁹

Dokumenti koji se nalaze u arhivama vojske i policije sadrže podatke koji bi mogli da pomognu u potrazi za prisilno nestalim licima tokom sukoba.⁹⁰ U njima se nalaze dokumentovani zapisi o različitim vojnim i policijskim operacijama tokom oružanih sukoba, uključujući i operacije „asanacije bojišta“ koje podrazumevaju preduzimanje različitih mera u cilju „pronalaženja poginulih i umrlih ljudi, te uginulih životinja, odnosno radi uklanjanja svega opasnog po zdravlje ljudi i životinja i štetnog po životnu sredinu“.⁹¹ **Imajući u vidu navedeno, potrebno je učiniti dostupnim dokumenta iz domaćih i međunarodnih arhiva, čija bi građa mogla doprineti i pomoći rešavanju sudbina nestalih lica.**

85 Zakon o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja (*Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 120/2004, 54/2007, 104/2009 i 36/2010), član 2.

86 Videti: *Pristup dokumentima o zločinima protiv međunarodnog prava u posedu institucija Srbije: državna tajna jača od prava na istinu*, FHP, 2016. godine, Beograd, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2016/04/Pristup_dokumentima_o_zlocinima_srp.pdf, pristupljeno: 16.04.2018. godine.

87 *Ibid*, str. 7.

88 Više o prikrivanju tela videti u prvostepenoj presudi MKSJ u predmetu *Šainović i dr.* od 26. februara 2009. godine, str. 428–460, kao i u prvostepenoj presudi MKSJ u predmetu *Đorđević* od 23. februara 2011. godine, str. 474–520.

89 Više o radu ovih istražnih tela videti: *Dosije: Rudnica*, FHP, 2015. godine, Beograd, str. 13–14, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2015/01/Dosije_Rudnica_sr.pdf, pristupljeno: 16.04.2018. godine.

90 *Ibid*.

91 *Ibid*.

Utvrđivanje činjenica o sudbini nestalih osoba i procesuiranje ratnih zločina pred pravosuđem u Srbiji

Nestanci ljudi za vreme oružanih sukoba su u najvećem broju slučajeva posledica kršenja međunarodnog humanitarnog prava.⁹² Stoga bi utvrđivanje činjenica o sudbini nestalih osoba trebalo da bude jedan od prioriteta prilikom otkrivanja i procesuiranja ratnih zločina pred pravosuđem u Srbiji.

Nacionalna strategija za procesuiranje ratnih zločina (Nacionalna strategija), koju je usvojila Vlada Republike Srbije u februaru 2016. godine, navodi da je neophodno „dosledno sprovođenje sveobuhvatnih mera, čiji je cilj da se osigura da zločini budu istraženi, a postupci za ratne zločine zakonito sprovedeni, u razumnom roku, uz puno poštovanje prava svih subjekata postupka. Time bi se omogućilo da odgovorni za ratne zločine budu adekvatno kažnjeni, da žrtve dobiju pravdu, a tela nestalih budu pronađena.”⁹³ U tom smislu, Nacionalna strategija predviđa da će jedan od indikatora uspešne implementacije strategije biti upravo „smanjen broj nestalih lica čija sudbina nije razjašnjena.”⁹⁴ Strategija koju je u aprilu 2018. godine usvojilo Tužilaštvo za ratne zločine (u daljem tekstu: TRZ) takođe navodi da će ono nastojati da „ostvari maksimalan doprinos u rasvetljavanju sudbine lica koja se još uvek vode kao nestala, intenziviranjem istraga u pravcu otkrivanja lokaliteta na kojima su pohranjeni posmrtni ostaci stradalih u oružanim sukobima na prostoru bivše SFRJ.”⁹⁵

Opređenost da utvrđivanje sudbine nestalih lica bude prioritet prilikom procesuiranja ratnih zločina je izražena i u Deklaraciji o ulozi države u rešavanju pitanja nestalih osoba u vezi sa ratovima i povredama ljudskih prava, čiji je Srbija potpisnik.⁹⁶

I pored dokumenata u kojima se deklarativno navodi posvećenost procesuiranju onih ratnih zločina, koji bi doveli do rasvetljavanja sudbine nestalih lica, do sada je samo jedno suđenje u Srbiji dovelo do pronalaska masovne grobnice.⁹⁷

92 *The ICRC and the missing*, u: *International Review of the Red Cross*, vol. 84, izdanje 848, Sassoli Marco, Tougas Maria-Louise, str. 732.

93 *Nacionalna strategija za procesuiranje ratnih zločina*, str. 4. (*Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 19/2016), dostupna na: <http://www.mpravde.gov.rs/vest/12116/-nacionalna-strategija-za-procesuiranje-ratnih-zlocina-.php>, pristupljeno: 16.04.2018. godine.

94 *Ibid*, str. 7.

95 Tužilačka strategija za istragu i gonjenje ratnih zločina u Republici Srbiji (2018-2023), str. 8. Tužilačka strategija je dostupna na: http://www.tuzilastvorz.org.rs/upload/HomeDocument/Document_sr/2018-05/strategija_trz_srb.pdf, pristupljeno: 01.06.2018. godine.

96 *Declaration on the role of the state in addressing the issue of persons missing as a consequence of armed conflict and human rights abuses*, član 7. Deklaracija na BHS jezicima je dostupna na: <http://www.nezavisne.com/novosti/bih/Procitajte-tekst-Deklaracije-onestalim/260488>; pristupljeno: 24.04.2018. godine.

97 Predmet *Sotin*, izveštaji sa suđenja i dokumenta iz predmeta su dostupna na: <http://www.hlc-rdc.org/Transkripti/sotin.html>, pristupljeno: 24.04.2018. godine.

U cilju efikasnije potrage za nestalim licima, potrebno je unapređivati saradnju svih institucija Republike Srbije u čijoj je nadležnosti potraga za nestalima. Saradnja institucija treba da bude usmerena u pravcu prikupljanja informacija o potencijalnim lokacijama na kojima se nalaze posmrtni ostaci osoba za kojima se traga.

U tom smislu, suđenja za ratne zločine su nezamenljiv institucionalni mehanizam koji treba da pomogne rasvetljavanju sudbine nestalih lica. Procesuiranje ratnih zločina treba da odgovori na zahteve za temeljnim i nepristrasnim istragama svih slučajeva prisilnih nestanaka u kontekstu oružanih sukoba i kažnjavanje lica odgovornih za prisilne nestanke.⁹⁸

⁹⁸ Zaključna zapažanja Komiteta za prisilne nestanke o izveštaju koji je podnela Srbija u skladu sa članom 29, stav 1 Konvencije, usvojena na 135. sastanku, 12.02.2015. godine, par. 14.

Ekshumacije masovnih grobnica – aktivnosti nadležnih državnih organa

Komisija za nestala lica do sada nije imala proaktivnu ulogu u pronalaganju masovnih grobnica na teritoriji Srbije, a jedino suđenje za ratni zločin u Srbiji koje je rezultiralo pronalaskom nestalih osoba je suđenje u predmetu *Sotin*.⁹⁹

Na osnovu informacija koje je dao okrivljeni Žarko Milošević, u toku istrage, u saradnji Tužilaštva za ratne zločine, Državnog odvjetništva Republike Hrvatske, Komisije za nestala lica Vlade Republike Srbije i Uprave za zatočene i nestale iz Hrvatske, u aprilu 2013. godine su na lokaciji u blizini mesta Sotin (Hrvatska) pronađeni posmrtni ostaci tela 13 žrtava iz Sotina, koje su ubili pripadnici srpskih snaga 27. decembra 1991. godine.¹⁰⁰

U proleće 2001. godine su na teritoriji Srbije pronađene tri masovne grobnice sa telima 889 kosovskih Albanaca.¹⁰¹ Prva masovna grobnica je otkrivena u beogradskom predgrađu Batajnica, na policijskom poligonu¹⁰², druga je otkrivena u istočnoj Srbiji u Petrovom Selu, u blizini vojnog poligona za obuku antiterorističkih jedinica MUP-a Srbije¹⁰³, dok je treća masovna grobnica otkrivena pored jezera Perućac kod Bajine Bašte, u zapadnoj Srbiji.¹⁰⁴ Četvrta masovna grobnica u Srbiji je otkrivena nakon osnivanja Komisije za nestala lica, a informacije o postojanju ove grobnice otkrio je jedan kosovski Albanac tokom istrage u predmetu *Drenička grupa*, koji je vođen pred Okružnim sudom u Mitrovici.¹⁰⁵ Nadležne institucije su pretraživale lokaciju u kamenolomu Rudnica u Raškoj u više navrata, počev od 2007. godine, a prvi posmrtni ostaci ekshumirani su 2013. godine.¹⁰⁶ DNK analizom je utvrđeno da se radi o telima kosovskih Albanaca, ubijenih tokom sukoba na Kosovu 1999. godine¹⁰⁷, a identifikovani su posmrtni ostaci 53 osobe.¹⁰⁸

99 Predmet *Sotin*, izveštaji sa suđenja i dokumenta iz predmeta su dostupna na: <http://www.hlc-rdc.org/Transkripti/sotin.html>, pristupljeno: 24.04.2018. godine.

100 *Ibid*.

101 Videti: *Dosije: Rudnica*, FHP, 2015. godine, Beograd, str. 7.

102 Videti internet prezentaciju: *Batajnica inicijativa za memorijal*: <http://www.batajnicamemorialinitiative.org/sr/grobnice>, pristupljeno 26.04.2018. godine.

103 Videti: *Dosije: Uklanjanje dokaza o zločinima tokom rata na Kosovu: Operacija skrivanja tela*, FHP, 2017. godine, Beograd, str. 42-45, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2017/01/Dosije_OPERACIJA_SKRIVANJA_TELA.pdf, pristupljeno: 20.06.2018. godine.

104 Videti: *Dosije: Rudnica*, FHP, 2015. godine, Beograd, str. 7.

105 *Ibid*, str 9.

106 *Ibid*, str 9.

107 *Ibid*, str 9.

108 Odgovor Komisije Vlade Republike Srbije za nestala lica na Zahtev za pristup informacijama od javnog značaja koji je uputio FHP, HlcIndexIn: 021-01-02/2016-26, 04.05.2016. godine.

Postojanje masovne grobnice u Rudnici i otkrivanje njene precizne lokacije tokom 2013. godine rezultat je rada institucija na Kosovu, koje su ovu informaciju ustupile institucijama u Srbiji. Nadležne institucije Srbije su imale tehničku ulogu koja se ogledala u utvrđivanju mikrolokacije grobnice i njenog iskopavanja.¹⁰⁹ Osim navedenih lokacija na kojima su izvršene ekshumacije, do 2015. godine su na teritoriji Srbije pretraživane i sledeće lokacije, koje su kosovske institucije označile kao potencijalne lokacije masovnih grobnica: Medveđa, Brežuljak-Rudnica, Novi Pazar, Kiževak.¹¹⁰ Za sada, ove pretrage su ostale bez rezultata.

Nedostatak aktivnijeg angažovanja Komisije za nestale i drugih organa, nadležnih za utvrđivanje okolnosti o zločinima, da samostalno utvrde postojanje masovnih grobnica, ukazuje da je dosadašnji pristup radu bio inertan i reaktivan, odnosno ukazuje na odsustvo inicijative u lociranju masovnih grobnica.¹¹¹ Fondu za humanitarno pravo nije poznato da li se trenutno pretražuju neke lokacije za koje postoji sumnja da bi mogle biti lokacije potencijalnih masovnih grobnica.

109 Podaci su preuzeti iz: *Tranziciona pravda u Srbiji u periodu od 2013. do 2015. godine*, FHP, 2016. godine Beograd, str. 62, dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2016/06/izvestaj_o_TP_2013-2015.pdf, pristupljeno: 29.04.2018. godine.

110 *Ibid.*

111 *Ibid.*

Zaključak

Gotovo 20 godina od okončanja oružanih sukoba na prostoru bivše SFRJ, u kojima je Srbija učestvovala, proteklo je u odsustvu odlučnog suočavanja s nasleđem masovnog kršenja ljudskih prava u prošlosti. Međutim, posledice ratne prošlosti, kao i posledice nesuočavanja s prošlošću, teško je ignorisati. Broj od 10.315 nestalih osoba za kojima se i dalje traga, odnosno hiljade porodica koje i dalje čekaju odgovore o sudbini svojih najbližih, ne dozvoljavaju državama regiona da se ne bave teškim nasleđem prošlosti. U tom kontekstu se od Srbije očekuje da unapredi sve mehanizme koji mogu da dovedu do pronalaska nestalih lica.

Često je neefikasnost u potrazi za nestalim osobama odraz nedostatka političke volje, ali su evidentni i nedovoljni kapaciteti institucija nadležnih za potragu, pasivnost organa krivičnog gonjenja u potrazi za nestalima i procesuiranju odgovornih, sprečavanje pristupa državnim arhivima relevantnim za proces traženja nestalih, itd.

Trenutna dinamika rasvetljavanja sudbine nestalih lica ne odgovara adekvatno humanitarnoj dimenziji ovog problema. Prolaskom vremena se šanse za pronalazak nestalih lica smanjuju, a kao jedan od najvećih problema u ovom procesu se javlja – nedostatak informacija. Stoga je potrazi za nestalim licima potrebno pristupiti holistički i odlučno, angažujući sve dostupne mehanizme.

Izdvojene preporuke

1. Potrebno je depolitizovati proces potrage za nestalim licima.
2. Potrebna je efikasnija primena i poštovanje svih potpisanih sporazuma i protokola između država.
3. Potrebno je formirati jedinstvenu regionalnu listu nestalih lica za područje bivše Jugoslavije.
4. Potrebno je unaprediti regionalnu saradnju u procesu portage za nestalim licima.
5. Potrebno je otvaranje svih domaćih i međunarodnih arhiva, čija bi građa mogla doprineti i pomoći rešavanju sudbina nestalih lica.
6. Potrebno je da utvrđivanje činjenica o sudbini nestalih osoba bude jedan od prioriteta prilikom otkrivanja i procesuiranja ratnih zločina pred pravosuđem u Srbiji.
7. Potrebno je unaprediti saradnju svih institucija Republike Srbije u čijoj je nadležnosti potraga za nestalima.
8. Potrebno je doneti i implementirati zakon o nestalima, ali i poboljšati zakonska rešenja kojima će se unaprediti status porodica nestalih lica.
9. Potrebno je unaprediti kapacitete svih institucija Republike Srbije u čijoj je nadležnosti potraga za nestalima.

Predlog praktične politike:

**Potruga za licima nestalim tokom oružanih sukoba
na teritoriji bivše Jugoslavije, tokom 1990-ih godina**

Izdavač

Fond za humanitarno pravo

Dečanska 12,

Beograd

www.hlc-rdc.org

Autorka: Višnja Šijačić

Urednica: Ivana Žanić

Supervizorka: Jelena Krstić

Lektor: Predrag Ivanović

Grafičko oblikovanje: Todor Cvetković

Tiraž: 130

Štamparija: „Format“, Beograd

